

QARAQALPAQ XALÍQ QOSÍQLARÍNÍN JÍYNALÍWÍ HÁM IZERTLENIWÍ

Nawrızbaeva Ayımxan

Ózbekstan mámleketlik kórkem-óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı “Folklor hám etnografiya” kafedrası assistent oqıtıwshısı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15715287>

Annotaciya. *Bul maqalada Qaraqalpaqlardıń qosıqshılıq óneri, xalıq qosıqları óziniń tematikası, mazmunı jaǵınan oǵada bay, úlken janr ekenligi, xalıq qosıqlarınıń tematikası júdá keń túrde berilip, xalıq qosıqları hár qıylı turmıs sharayatlarına baylanısqa halda dóregenligi haqqında sóz etiledi.*

Gilt sózler: *qosıq, kórkem-óner, dástan, nama, sázende.*

СБОР И ИССЛЕДОВАНИЕ КАРАКАЛПАКСКИХ НАРОДНЫХ ПЕСЕН

Аннотация. *В этой статье говорится о том, что каракалпакское песенное искусство, народные песни очень богаты по своей теме и содержанию, являются большим жанром, а тема народных песен представлена очень широко, и народные песни созданы в связи с различными условиями жизни.*

Ключевые слова: *песня, искусство, дастан, мелодия, музыкант.*

COLLECTION AND RESEARCH OF KARAKALPAK FOLK SONGS

Abstract. *In this article, it is stated that the Karakalpak song art, folk songs are very rich in their theme and content, are a large genre, and the theme of folk songs is presented very broadly, and folk songs are created in connection with various living conditions.*

Key words: *song, art, dastan, melody, musician.*

Qaraqalpaq xalqınıń ómir súriw dáwirinde joldas bolıp kiyatırǵan ruwhıy baylıǵınıń biri xalıq qosıqları bolıp esaplanadı. Bul ómir súriw dáwiriniń ishinde qaraqalpaq xalqı esap-sansız qosıqlar dóretti. Ol xalıqlıq tilek hám talaplar, arız hám ármanlar kóz-qarasınan ósti, bayıdı, rawajlanıp otırdı.

Qaraqalpaq xalqı óziniń kúndelikli ómir tirishiligine baylanıslı, atap aytqanda; diyxansılıq, mal sharwashılıq, balıqshılıq, qus awlawshılıq hám taǵı basqa kásiplerine baylanıslı qosıqlar dóretti. Qaraqalpaqlardıń qosıqshılıq óneri haqqında Sh.Wáliyhanov “Qaraqalpaqlar sahradaǵı birinshi shayırlar hám qosıqshılar” dep jazadı. Qosıqlar óziniń payda bolıwı jaǵınan folklordıń eń eski, eń qádimgi janrlarınıń biri. Qosıq hár bir xalıqtıń ruwhıy baylıǵı. Xalıq qosıqları mazmunı, qurılısı, kórkemligi jaǵınan ápiwayılıǵı hám sulıwlıǵı jaǵınan ayrılıp turadı.

“Qaraqalpaq xalqı óziniń qayǵılı kúnlerinde de, quwanışlı kúnlerinde de qosıqsız, saz-sáwbetsiz, awızeki poeziyasız jasay almadı. Adamǵa ózi tuwılǵan kúnnen baslap, barqulla qosıq joldas boldı.” – dep jazadı N.Dawqaraev. Buǵan ápiwayı mısál: Adam anadan tuwılıp, dunyaǵa kelgeninen baslap, onı sol ananıń “besik jırı” kútip aladı. Sonnan baslap sol adamnıń balalıq dáwirinde, jaslıq shaǵında, onıń miynetke qatnasında, ulıwma barlıq bir pútin ómirinde qosıq onıń menen ayırılmas joldas boladı.

Adamnıń ómiri qansheli bay mazmunǵa iye bolsa, xalıq qosıqlarında sonsheli dárejede joqarı bay mazmunǵa kóteriledi. Óytkeni qosıq sóz óneri – adam ómiriniń obraz kórkem óneriniń kórinisi.

Adamlar klasliq jámiyette qıyın ómirin ráhátlierek, awır miynetin jeńilirek etiwge árman etip, gúres júrgizgen. Kópshilik usı xalıq ármanları xalıq qosıqları arqalı berilip otıradı. Xalıq qosıqları óziniń tematikası, mazmunı jaǵınan oǵada bay, úlken janr. Qaraqalpaq xalıq qosıqlarınıń tematikası júdá keń túrde berilip, xalıq qosıqları hár qıylı turmıs sharayatlarına baylanısqa halda dóregen

Qaraqalpaq xalqınıń ishinde bolıp, onıń folklorı menen qızıqsınǵan kóp ǵana rus ilimpazları, atap aytqanda N.Karazın, A.Divaev, A.I.Belyayev, N.A.Baskakov hám taǵı basqalar xalıqtıń qosıqqa, saz-sáwbetke bolǵan ıqlasın, talantın, joqarı bahalaǵan. 1903-jılı Belyayev qaraqalpaqlar arasına kelip, folklordı jıynaw hám izertlew boyınsha jumıslar júrgizedi. Sonda xalıqtıń qosıqshılıǵın “qaraqalpaqlar dala búlbilleri” dep tastıyqlaydı. Ol Tórtkulde, Qipshaqta, Shimbayda, Nókiste, Qońıratta bolıp, kóp ǵana “shejire”, “Shıńǵıs xan haqqında ertek”, “Edige hám Toqtamıs haqqında ertek” qusaǵan xalıq qosıqların awızdan jazıp aladı hám 1917-jılı “Shejireni” Ashxabadta rus hám qaraqalpaq tilinde bastırıp shıǵaradı. Rus ilimpazı N.A. Baskakov basshılıǵında Qaraqalpaqstan territoryasında 1926-1927-jıllar hám 1933-1938-jılları ekspediciya shólkemlestirdi. Bul saparı xalıq qosıqları burınǵıdan da kóp jıynaldı. N.A. Baskakov awızdan jazıp alınǵan xalıq qosıqlarınıń barlıq túrlerin óziniń 1951-jılı Moskvada shıqqan “Qaraqalpaq tili” kitabınıń I-tomına dialektologiyalıq materiyallar sıpatında kirgizdi.

Qaraqalpaqstanlı ilimpazlar Q.Ayımbetov, N.Dawqaraev, K.Ubaydullaev, O.Kojurov, I.Saǵitov, N.Japaqov, Á.Shamuratov, K.Berdimuratovlar tárepinen xalıq qosıqları bir qansha jiynaladı jiynaldı.

Juwmaqlap aytqanda bul ilimpazlardıń xalıq arasınan jiynap hám baspadan shıǵarǵan milliy miyrasları keleshek áwlad ushın altın ǵáziyne bolıp, milliy qosıqshılıq dástúrleriniń rawajlanıwı ushın xızmet atqarıp kelmekte.

Paydalanılǵan ádebiyat

1. Моянов Ы.Ж. «Қорақалпоқ халқ музыкаси асосида ўқувчи-ёшлар маънавий-ахлоқий фазилатларини шакллантиришнинг хусусиятлари» пед. фан. (PhD) диссертация Тошкент 2019. 153 б.
2. Ерејев.А.А. «Бақсı hám jırawshılıq tiykarları». Nókis. «Miraziz Nukus», 2020.
3. Айымбетов Қ., «Халық даналығы», Нөкис - 1968.